

KOVÁCS KISS GYÖNGY

KORUNK 100

■ 2026 a centenárius éve a *Korunk* számára. Az 1926-ban alapított lap a Kárpát-medence egyik legrégebbi, ma is megjelenő magyar nyelvű társadalomtudományi/kulturális/irodalmi folyóirata, amely nemcsak az erdélyi magyar tudományos és művelődési életben, közgondolkodásban játszott/játszik megkerülhetetlen szerepet, hanem az európai értékeknek a transzilván kultúrába való beemelésében is.

Néhány oldalnyi lapfelületen bemutatni a *Korunk* százéves történetét legalábbis kettős természetű vállalkozás: egyszerre könnyű és nehéz. Könnyűnek tűnhet, ha a százéves időtengely mentén történő megközelítést választjuk, éppen ebből fakadóan azonban nehéz is. Egy egyszerre kvantitatív és kvalitatív szempontú mélyfúrás eleve kudarcveszélyes vállalkozás, és a folyóirat értékelése talán nem is e szöveg feladata. Miután tehát egy teljességre törekvő elemzés túlfeszítené e rövid írás kereteit, inkább egy vázlat kontúrjainak megrajzolására vállalkozom – futó vonalakkal; értékek és érdemek felvillantását kísérelem meg.

A lap alapítója és első szerkesztője, Dienes László az első szám *Beköszöntőjében* „a kor szellemi keresztmetszetét” ígéri, és programnyilatkozatában az új sajtóorgánumnak két feladatot jelöl meg: egyrészt az erdélyi belső viszonyok szakszerű feltárását, másrészt az erdélyi magyar közösségnek az európai eszmerendszerbe való bekapcsolását. A szocialista eszmeiségű Gaál Gábor, aki 1929 januárjától Dienessel együtt szerkeszti a lapot, ezt az örökséget viszi tovább – általában a Komintern irányvonalához alkalmazkodva.

A *Korunkkal* a Dienes által megrajzolt és a továbbiakban Gaál által továbbfejlesztett lapprofil révén a kezdeti „kísérletező eklekticizmust” követően olyan új, a korszerűen differenciált szellemi élet egészét átfogni kívánó, sőt képes folyóirattípus honosul meg, amely mind az ideig hiányzott a romániai magyar művelődési életből.

A folyóirat százéves története három, egymástól egyrészt koncepcionálisan és formailag is elkülönülő, másrészt egymást nemcsak kronologikusan követő, de egymással szervesen összefonódó szakaszra, „folyamra” tagolható.

Az első folyam időszakában –1926 februárjától 1940 szeptemberéig – a lap havonta (a július–augusztusi összevont számmal, évente tizenegyszer) jelentkezik. Dienes László neve az 1931. szeptemberi számtól elmarad a címlapról, ettől kezdve valójában Gaál szerkeszti a folyóiratot, „felelős szerkesztőként”, majd 1938-tól „főmunkatársként” – amint az az impresszumban is feltűnik. 1935-től felerősödnek a *Korunk* népfreontos törekvései, és a korábbi éveknél is következetesebben irányulnak a romániai szellemi életre. A valóságírodalom iránt már

régóta elkötelezett, a szociológia és szociográfia problematikáit kezdettől felkaroló folyóirat számára elégtétel, hogy ezekben az években fellendül a népi írók falukutató-szociográfiai tevékenysége. A *Korunk* a népi-urbánus vitát a józan elvi szintézis felé tereli, szembefordulva mindkét oldal szubjektív túlzásaival. 1937-ben jelentős szerepet vállal a Marosvásárhelyi Találkozó előkészítésében, és a Vásárhelyi Hitvallásban megfogalmazott kisebbségi platformot a lap végig következetesen képviseli saját törekvéseinek igazolásaként.

A folyóirat első folyamának jelenléte a romániai magyar szellemi kultúra egészének megújítását, szerkezeti és tartalmi korszerűsítését, végső soron egy haladó kultúramodell kiépülését eredményezi. Markánsan hozzájárul ahhoz, hogy a 30-as évek végére a romániai magyar kultúra kisebbségi helyzete és szegényes intézményrendszere ellenére képes legyen asszimilálni a filozófia és a szociológia modern szellemét, a pszichológia eredményeit, a 20. századi természettudományok és technika szemléletalakító anyagát és az új művészeteket.

A lap munkatársainak összetétele időszakonként természetesen változik, de szinte minden lapszámban több országból toborzódik. Ezért a *Korunkat* – indokoltan – „négyországi folyóiratként” tartják számon. Romániai szerzők mellett Magyarország, Csehszlovákia és Jugoszlávia magyar értelmiségi szerzői is felsorakoznak Dienes és Gaál köré, de jelen vannak a lap hasábjain a magyar baloldali emigráció ismert képviselői is. Az első szakaszban (1926–1928) – hogy csak néhány emblematikus nevet említsünk – az erdélyi Szentimrei Jenő, Magyarországról Hatvany Lajos, Kassák Lajos és Szántó György, Csehszlovákiából pedig Fábry Zoltán írásai emelkednek ki. (Fábry mind a tizenöt évfolyamon át a *Korunk* szerzői közé tartozott.) A második szakaszban (1929–1932) Moholy-Nagy László az emigrációból, Déry Tibor, Illyés Gyula, József Attila, Kodolányi János Magyarországról, Forbáth Imre, majd a Sarló csapatából Dobossy László és Morvay Gyula Csehszlovákiából válik *Korunk*-munkatárssá, míg Romániából Méliusz József és Tamási Áron gyarapítják a szerzőgárdát. És persze a lap felfedezettje: Nagy István. Az első folyam harmadik szakaszában (1933–1935) jelenik meg a szerzők között a fiatal erdélyi nemzedékből Bányai László és Csehi Gyula. Magyarországról Reményik Zsigmond, Veres Péter és Molnár Erik, az emigrációból Lukács György jelentkezik szövegekkel. Az utolsó szakaszban (1936–1940) Balogh Edgár, Böződi György, Gáll Ernő, Jancsó Elemér, Jordáky Lajos és Szemlér Ferenc révén a „fiatal realisták” nemzedéke is képviselteti magát a *Korunkban*. Az első folyam utolsó száma 1940 szeptemberében jelenik meg. A II. bécsi döntést követően előállt új helyzetben Gaál Gábor nem folytatódik a magyar hatóságokhoz a közismerten baloldali lap további kiadásának engedélyeztetéséért.

A folyóirat tizenhat év kihagyás után 1957 februárjában indítja második folyamát Gáll Ernő főszerkesztésével és Balogh Edgárral felelős szerkesztőként. Gáll Ernő a főszerkesztői feladatokat 1984 októberéig látja el, ekkor váltja őt a főszerkesztői székben Rácz Győző.

A lapkoncepció tengelyét ezekben az években – a szerkesztői szándék szerint – a hagyományos profil és tematika megújítása, illetőleg a nemzeti-nemzetiségi sajátosságok összefüggéseinek az „egyetemesség koordinátái közé illesztése” képezi, magába foglalva egyrészt az együtt élő kultúrák kölcsönhatásainak, másrészt a közvetítő hídszerepnek a tudatos, programszerű vállalását is. Az újrainduló lap első évfolyamának (1957) 120 hazai szerzője között 50-50%-os arányban szerepelnek a már a harmincas években is publikáló idősebb és az új rendszerben jelentkező fiatalabb nemzedék tagjai. Bár az új folyam szociológiai és poli-

tikai jellegű írásai nem léphetik át az olykor szigorodó, olykor enyhülő politikai korlátokat, a valóságra áttételesebben reflektáló szövegek révén a lap mégis új szint és új tartalmat ad a romániai magyar szellemi életnek. Az 1956-os magyar forradalom leverését követően egyre erőteljesebbé váló cenzúra azonban tesz arról, hogy a második indulás reményt keltő törekvései elszürküljenek, és a folyóirat szerepe a pusztta keretek megőrzésén túl a nagyvilág szellemi életének megtúrt bemutatására korlátozódik. Az 1960-as évek második felétől aztán, a politikai klíma enyhülésével beköszönt a *Korunk* valóban „jó periódusa”, új formákkal, új szerkesztőségi koncepciókkal való kísérletezések révén, nem utolsósorban a tematikus súlypontokban rejlő lehetőségek kiaknázásával. Ezeknek az éveknek a lapszámaiban szerencsésen ötvöződik az erdélyi tematika és a világ szellemi életének bemutatása. Néhány kiragadott súlypont a politikai enyhülés időszakából: helytörténet; strukturalizmus; zene és anyanyelv; Kalotaszeg; képzőművészet; a mai filozófia; Ady; színház; Móricz Zsigmond; szociológia és szociográfia; József Attila.

A lap évfolyamait szervesen egészítették ki az 1973-tól megjelenő *Korunk Évkönyvek*, a *Korunk Füzetek* és a *Korunk-délelőttök* sorozat, amelyeken szakemberek részvételével a hazai tudományos és/vagy kulturális élet egy-egy aktuális teljesítménye, egy-egy jelentősebb új mű megvitatása kapcsán az időszerű elvi kérdések is napirendre kerülnek. E vállalkozásaival a folyóirat nemcsak az erdélyi magyar értelmiség hiánypótló fórumává, hanem tudatformáló, nemzetiségi önismeretet adó intézményévé válik.

Merőben más jellegű fórum szerepét tölti be az ugyancsak 1973-ban indított *Korunk Galéria*. Létrehozója és mindvégig működtetője a *Korunk* akkori irodalmi szerkesztője, Kántor Lajos. A galéria időszaki képzőművészeti kiállításokból kinőtt, részben önállósult intézménnyé válik, amely elsősorban a romániai magyar képzőművészetnek ad otthont. Kezdetben főként a folyóirat képzőművész munkatársait látja vendégül, de a kiállítók köre az évek során egyre bővül. Olyan hazai képzőművészek állítanak itt ki, mint Fülöp Antal Andor, Deák Ferenc, Balázs Péter, Kós Károly, Nagy Albert, Szervátiusz Jenő, Nagy Imre, Mohy Sándor. Emellett tárlata nyílik az Erdélyből elszármazott Barcsay Jenőnek, Buday Györgynek, Dési Huber Istvánnak – hogy csak néhányukat említsük. A politikailag motivált sorozatos akadályoztatások miatt a *Korunk Galéria* 1986 nyarán, a jubileumi 250. kiállítás küszöbén felfüggeszti tevékenységét, ami csak 1990 tavaszán, a harmadik folyam idején indul újra.

A *Korunk* második folyamának prosperáló szakasza, az évkönyvekkel, füzetekkel, író-olvasó találkozókkal és a galéria működtetésével az 1980-as évek elejéig tart. 1984 után, amikortól a politikai rendszer represszív jellegzetességei egyre meghatározóbbakká válnak, a lehetőségek – a többi értelmiségi intézmény, műhely mozgásteréhez hasonlóan – egyre jobban beszűkülnek. A lap működése ekkortól valójában csupán a belterjes szerkesztőségi munkára korlátozódik. A folyóirat szellemiségével ellentétes „kötelező anyagok”, a „muss-szövegek” túlsúlya és a fokozott cenzúra jellemzi ezeket az éveket, amelyekben a szerkesztőség abszurd játékok tanújává, részesévé és szenvedőjévé válik.

A harmadik folyam – 1990 januárjától – Kántor Lajos főszerkesztésében indul, aki az előző folyamatot lezáró vezércikkében leszögezi: „Számталanszor csalódott, becsapott olvasóink [...] várják a korrall szembenéző lapot.”

„Harmadszor is (1926 és 1957 után): *Korunk*” – indítja Kántor Lajos az új folyam 1. számában *Történelmi tévedések (Távlatok?)* című visszatekintését és

programadását, amelyben számba veszi a „szerkesztői érdemeket, illetve hibákat és bűnöket” a lap alapításától kezdve, valamint felvázolja a távlatokat. Nem utódlapot kíván szerkeszteni, hanem modern, a kor szellemében összeállított, dialógusra alapozó szemlét. Harmadik folyamában a *Korunk* elsősorban olyan tudományos szakirodalmi tájékoztatás fóruma kíván lenni, amely szerkesztési koncepciójának alapjául az erdélyi és az európai hagyomány ötvözete szolgál: az önismeret, az etnikumközi párbeszéd, a térség kulturái közti kapcsolatok építése. A folyóirat egyfajta híd szerepét kívánja betölteni az erdélyi és az egyetemes magyar kultúra között. Főként történeti, irodalmi, néprajzi, filozófiai és társadalomtudományi tanulmányokat jelentet meg.

A folyóirat 1990 óta havonta tematikus összeállításokban hívja fel a figyelmet a művelődési és közélet, illetve a tudomány aktuális kérdéseire – általuk egyrészt követve a kulturális mozgásokat, másrészt kezdeményezve az értelmiségi eszmecserék kibontakozását. Néhány kiragadott súlypont-, illetve lapszámcím, ami jól mutatja a tematikai paletta sokszínűségét: *A gyűlölet természetrajza; Nemzetközi intézmények; Beat-nemzedék; Megvádolt értelmiség; Az irodalom transznacionális hálózatai; Magyar történelmi mítoszok; Impériumváltás Erdélyben (1918–1920); A magyar kisebbségek száz éve; Modellváltások; A mi 20. századunk; Filozófusviták; Kérdőjelek kényszerében (vázlatképek a székelyek történetéből); Színházi szférák; Erdélyi magyar politikusok (1918–1989); Gasztronómia és kultúra; A tragédia formanyelve.*

Ugyanakkor a tematikus összeállításoktól függetlenül a *Korunk* reagál a tudományosság és a művészetek új megnyilvánulásaira, kiadványaira, betöltve a tudományos-kulturális ismeretterjesztés általános feladatát is. A tematikus tömbök-súlypontok a laptest terjedelmének mintegy kétharmadát alkotják.

Szerzői között 1990 óta is jelen vannak az erdélyi és az azon kívüli Kárpát-medencei, nyugat-európai és tengerentúli magyar tudományosság irányadó képviselői. Ezzel párhuzamosan tág teret kínál az erdélyi és magyarországi egyetemes diákjainak, magiszteri hallgatóinak és doktorandusainak.

A harmadik folyam szerkesztőségébe induláskor a „régiek”, a második folyam szerkesztői – Jancsik Pál, Kassay Miklós, Kiss János, Székely Dániel és Szilágyi Júlia – mellé több-kevesebb időre felsorakozik Cseke Péter, Heim András, Jakó Klára, Józsa T. István, Kónya Sándor, Kovács Kiss Gyöngy, Salat Levente, majd Kereskényi Sándor és Visky András.

2008 májusától a főszerkesztő Kántor Lajos helyét Balázs Imre József veszi át, őt 2013 januárjától Kovács Kiss Gyöngy követi. A szerkesztőség tagjai 2025-ben: Kovács Kiss Gyöngy (főszerkesztő), Balázs Imre József (főszerkesztő-helyettes), Cseke Péter (szerkesztő), Győrffy Gábor (szerkesztő), Rigán Lóránd (szerkesztő), Kovács Gábor (gazdasági vezető) és Balázs Júlia (titkárnő-tördelő).

A harmadik folyam megújulási szándékát a folyóirat borítójának változása is jelzi. A *Korunk* 1991. évfolyama a Baász Imre tervezte borítóval jelenik meg, míg az 1992. évfolyam Deák Ferenc gondolati higgadtságot kifejező borítójával indít, rajta az azóta is *Korunk*-szimbólumként használt emblematikus kettős K betűvel.

1990 januárjáról a *Korunk* – jobb korszakaihoz hasonlóan – újra ellát szerkesztőségi feladatokon túlmutató tevékenységeket is.

Korunk Akadémia megnevezéssel 2007 óta havonta jelentkező szabadegyetemi történelmi előadás-sorozatot szervez prominens magyar történészek részvételével. Az előadók az évek során problémacentrikus megközelítéssel áttekintték/áttekintik az egész magyar történelmet úgy, hogy prezentációikban egyfajta

egyensúly jelenjen meg a szűkebb értelemben vett erdélyi tematikák és a tágabb kitekintésű témafeldolgozások között, arra is törekedve, hogy a politika-, társadalom-, művelődés- és művészettörténeti súlypontok egyaránt szerepeljenek a sorozatokban. Néhány sorozatcím: *Arisztokrácia – erdélyi arisztokrácia; Történelem és emlékezet; Hősök és/vagy árulók a magyar történelemben; Magyar sorsfordulók; Erdély a történelemben; Trianon 100; Összeesküvés-elméletek a magyar történelemben.*

Az egykor betiltott *Korunk Galéria* utódaként a szerkesztőség *Korunk Stúdiógaléria* néven képzőművészeti kiállítótermet tart fenn, amely elődjéhez hasonlóan hazai – és nagy számban fiatal, pályakezdő – képzőművészek munkáinak ad teret.

A folyóirat mellett működik a *Komp-Press Kiadó*, amely többnyire a folyóirat szellemiségéhez és anyagaihoz társuló köteteket publikál. A túlnyomórészt magyar nyelvű kötetek mellett az évek során román, angol és német nyelvű antológiákkal is jelentkezett (*Cumpăna 1–4., Render1–2., Siebenbürgen – Magie einer Kulturlandschaft*).

A folyóirat 2004 óta nagyrabecsülése jeléül minden évben díjat szavaz meg – a *Korunk Kulcsát* – olyan szerzőjének, munkatársának vagy támogatójának, aki jelentős szerepet vállal a *Korunk* szemlélettágító, tudatalakító munkájában, és aki írásaival, projektjeivel, egyéb tevékenységével nagymértékben hozzájárul a folyóirat és intézményrendszere munkájának megkönnyítéséhez, jövőjének biztosításához. A *Korunk Kulcsa* díjazottjai között a magyar tudományos és kulturális élet olyan prominens személyiségei szerepelnek, mint Gyáni Gábor, Ilia Mihály, Horkay Hörcher László, Pomogáts Béla, Poszler György, Romsics Ignác, Szakály Sándor, Tettamanti Béla és Zsoldos Attila Magyarországról, Fejtő Ferenc és Deréky Pál Nyugat-Európából, valamint Egyed Ákos, Kovács András, Könczey Elemér, Markó Béla és Egyed Péter Erdélyből.

A *Korunk Kulcsa* díj kispasztikája 2004–2017 között Damokos Csaba, 2017-től Gergely Zoltán képzőművészek munkája.

Mivel a *Korunk* harmadik folyamának alakulásában túlságosan érdekeltek vagyunk, e periódus felülvizsgálatát és értékelését szerencsésebbnek vélem az utókorra bízni. Az utóbbi több mint harminc év szerkesztői szándéka szerint azonban a folyóirat változatlanul és egyértelműen a széles körű szellemi tájékozódást és az európaiságot kívánja szolgálni, sajátos kisebbségi szemléként, nemzetiségi intézményként.

Mivel első két folyamában a *Korunk* egyértelműen baloldali sajtóorgánium volt, amit így is tartották számon, szükséges leszögezni: harmadik folyamában a történelem fordulatait a lap nem egy meghatározott ideológia nézőpontjából kívánta/kívánja szemlélni/értelmezni. Minőségorientált és minőségcentrikus folyóirat, amely a szerzőit nem ideológiai és párthovatartozás alapján kéri fel, hanem szakmai hozzáértés és – mai divatos szóhasználatnál élve – kompetencia szerint.

A századik évforduló kétségtelenül ünnep a *Korunk* számára. Az évfordulók – kiemelten a kerek évfordulók – azonban nem feltétlenül a fesztiválásban merülnek ki, ezek sokkal inkább számvetési lehetőségek. Jelen lapszám töredékes korpusza – virtuális hossz- vagy még inkább keresztmetszete – egy 100 éven át gyarapodó szövegahagyaték. Egyszerre mérleg és tisztelgés az elődök teljesítménye előtt, ugyanakkor előretétekintés és ennek az örökségnek a vállalása.